

Volodimir Mojzsesz

A gerényi rotunda

Ungvár keleti peremén, Gerény városnegyed területén található a középkori egyházi építészet egyedülálló emléke – a gerényi rotunda. Jelenleg a Boldogságos Szent Szűz oltalmára felszentelt templomként tartják számon. A templomhajó és sekrestye hozzáépítése után a rotunda a templom szentélyévé transzformálódott. A kutatók egyöntetű véleménye szerint, a műemlék és környéke kulcsfontosságú szerepet játszott a térség középkori történetében.

(A szerző fotóival)

A gerényi rotundát téglából építették, román stílusban. Külső átmérője 9,5 m. Falazatának vastagsága eléri a két métert. Belső terét hat sugárirányban elhelyezett, félköríves fülke képezte (ebből öt maradt fenn). Fölötte hatszögletű tamburt alakítottak ki, mely kupolás tetőszerkezettel folytatódik. A rotunda falaiban három, a tambur falaiban hat szűk ablaknyílást vágtak. A rotunda kapuja délre nyílt. A gerényi körtemplom, építészeti sajátosságai alapján két másik templommal együtt egyedülálló csoportot képez a Kárpát-medence északi részén

A templomhajó téglalap alaprajzú, nincs se lábazati, sem övparkánya. A rotundához kőből épített diadalívvel csatlakozik. A hajó déli falán három ablak nyílik. A középső ablak alatt helyezkedik el a faragott kőkeretes déli kapu. A vele átellenes falon nyílt a jelenleg befalazott északi kapu. Az északi kapu viszonylag ritka jelenség az egyházi építészetben. Egyes kutatók szerint az északi kaput abban az esetben nyithatták, ha a kegyúr rezidenciája a

templomtól északra feküdt és személyes bejáratként használták, de az sem kizárt, hogy egy korábbi sekrestyével kötötte össze a templomhajót.

A diadalívvel szemben, a hajó nyugati falán nyíló kapu fölött látható a felújított fakarzat. A templom nyugati homlokzata fölé a 18. században barokk huszártornyot emeltek. Az északi oldalon épült a sekrestye. Az 1912-ben folytatott felújítás idején a keleti falát lebontották, az újat pedig a hajó falához közelebb helyezték át. Ekkor különítették el a hajó és a rotunda tetőszerkezetét is. A restaurálás eredményeképpen kapta a templom jelenkori küllemét. A legutóbbi felújítási munkálatok 2016–2017-ben folytak.

Boldogságos Szent Szűz oltalma templom látképe keletről

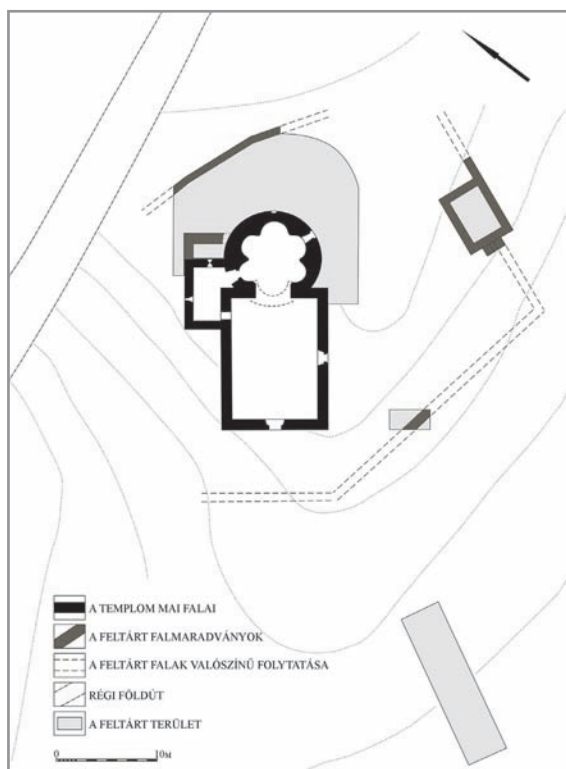
A gótikus hajó belseje északeletről

Befalazott portál a hajó északi falában (balra) és a rotunda befalazott kapuja (jobbra)

A templom alaprajza és a 2016-ban feltárt terület

Téglalap alaprajzú épület alapozása a templomtól keletre

Többek között, a rotunda körül eltávolították a talajt a középkori alapozás szintjéig és vízvezető rendszert fektettek le a templom belső freskóit súlyosan veszélyeztető talajvíz elvezetésére.

A templom építészeti sajátosságain kívül érdemes foglalkozni középkori freskóival is, melyeket az 1879 restaurálás során tártak fel. Még ugyanebben az évben a Műemlékek Országos Bizottságának ülésén megszületett a döntés az egyedülálló festmények feltárásáról. Így lett egy Ungvár melletti templom Európa szerte ismert műemlék.

A lemeszelt falak megtisztításával csak 1900-ban végeztek, de még ezek után is maradtak kisebb, feltáratlan részek, melyekre csak az 1960-as években folytatott munkálatok idején került sor. A restaurálást az 1990-es években is folytatták, amikor is Ivovi (lemerbergi) szakemberek rekonstruálták a gótikus hajó falképeit.

A kutatók véleménye szerint a templom falképeinek festése legalább három szakaszban történt. A legkorábbi festményekből csak nagyon töredékes részletek maradtak fenn a rotunda észak-nyugati fülkéjében. Ilyen, többek között a sekrestye ajtajától jobbra egy püspökszent ábrázolása, balra tőle pedig Szent György alakja.

A rotunda észak-keleti, keleti és dél-keleti fülkéjének falképei egységes ikonográfiai kompozíciók alkotnak. A kerektemplom fülkéinek freskói két sorban helyezkednek el, nem bontják meg a beltéri egységet, megszakítás nélkül mutatják be Jézus Krisztus élettörténetének epizódjait. A művészettörténeti szakirodalomban a falképeket I. Drugeth Miklós nevéhez kapcsolják, aki 1354-ben tért vissza Itáliából és rendelte meg a templom falainak kifestését.

A freskók harmadik, jól elkülöníthető csoportját a gótikus templomhajó falain láthatjuk. A csúcsíves diadalív két oldalán egymástól független jeleneteket figyelhetünk meg. A déli pilaszteren „Keresztre feszítés” jelenet látható. Az északi pilaszteren „Köpenyes Madonna” ábrázolása, mely felett még egy kép, az „Angyali üdvözlés” található. A freskók jellege egészen más, mint a rotunda falfestményei, és Németország, Ausztria, Csehország gótikus képzőművészetével mutatnak rokonságot.

Érdekes az a tény is, hogy a szakirodalomban a templom környékét mint a középkori szláv Ung földvár esetleges lokalizálásának helyét tartják számon. A földvárat a 9–10. század fordulóján a honfoglaló magyar törzsek bevették, legalább is III. Béla névtelen jegyzője – Anonymus – szerint. Viszont Ung várának építési ideje és helye mind a mai napig vitatott kérdés.

A korai Ung várának Gerényben való elhelyezkedését általában a rotundaával hozzák kapcsolatba. Keltezését illetően eltérő vélemények léteznek, a 10. századtól a 14-ig. Sajnos egyik elméletet sem tudjuk oklevelekkel alátámasztani, a templomot először

csak az 1330-as pápai tizedjegyzékben említik. Ebből kifolyólag kizárólag a régészeti leletanyag lehet meghatározó a körtemplom építésének keltezésében.

Az első régészeti ásatásokat a gerényi rotunda környékén Miklós Antal végezte 1926-ban. Neki sikerült feltárni – többek között – a kastély falainak maradványait, melyek a rotundától körülbelül 80 méternyi távolságba, észak-keleti irányban helyezkedtek el. Jelentősebb feltárásokat utána az Ukrán Tudományos Akadémia Ivan Kripjakevics Ukrajnaismereti Kutatóintézetének munkatársai végeztek 1988 és 1991 között. Az Ungvári Nemzeti Egyetem régészei hét év folyamán (2007–2009, 2012–2014 és 2016) folytatták a rotunda környékének kutatását.

Az ásatások során egy többretegű települést sikerült feltárni, ahol néhány történelmi periódus, neolitikum, hallstatt, császárkor, középkor és kora újkor voltak képviselve. Ugyanakkor a terület 10–11. századi lakottságára utaló leleteink nincsenek, ami kizárja az Anonymus Gestájában említett Ung várának lokalizálását a rotunda környékén.

A régészeti ásatás eredményei alapján a rotunda építésének idejét a 13. század végére tehetjük, semmi esetre sem korábban. Később, a 15. század közepén építik a rotundához a gótikus templomhajót. Ebben az időben keletkezett a templom körítőfala és egy kisebb, téglalap alakú épület (harangtorony?), melynek alapozását a templom falaitól keletre sikerült feltárni. Később, a 17. század végén – 18. század elején építették a templomhoz a sekrestyét.

A templom hosszú ideig a római katolikus felekezet tulajdonában volt, 1949 után az ortodox gyülekezet kapta meg. 1959-ben a harangtoronyt villámcsapás érte, a templomot életveszélyes állapota miatt bezárták. Később, 1966-tól a templom a Kárpátaljai Megyei Helytörténeti Múzeumhoz tartozott. 1991-ben a rotundát a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség kapta, azóta a helyi gyülekezet tart itt rendszeresen istentiszteleteket. 2011-ben, a Boldogságos Szent Szűz oltalmának ünnepén, Milán munkácsi görög katolikus püspök felszentelte és zarándokhelyi státust adományozott neki. 🙏

A rotunda kifestése. „Az olajfák hegyén”

Az ásatások során előkerült tárgyi leletek

A rotunda kupolája balra alul

A rotunda belső tere északról

